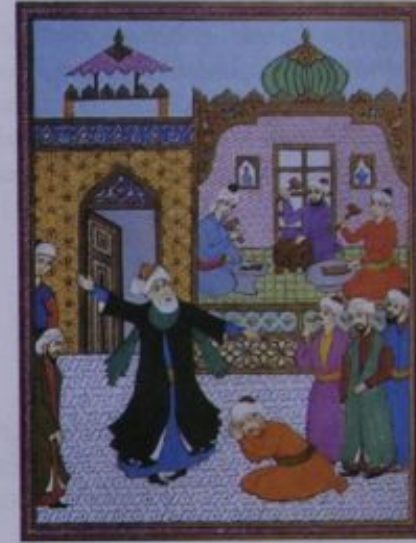

Selâhaddin Zerkûbî
(Kuyumcu Selâhaddin)

Mevlâna'nın muhatap olarak seçtiği can dostu. Hâle âşina olgun kişi. Ümmi görünüşünün içinde nice mânâ, marifet ve ledünniyat denizlerini taşıyan ulu gönül adamı. Mevlâna'nın düniürü. Oğlu Sultan Veled'in kayınpederi olma mazhariyetine erişmiş mutlu şahsiyet. (Ö. 29 XII 1258).

Selâhaddin, Konyalıdır. "Zerkûbî" yani "Kuyumcu"dır. Altının değerini en iyi şekilde kuyumcunun bildiği gibi altın yürekli insanların da değerini o, çok iyi tesbit, teşhis ve takdir ederdi.

Konya'nın, göl kenarında bulunan Kâmil Köyünde dünyaya gelmişti. Babası Yağıbasan, balıkçılıkla geçimini sağlardı. Annesi, Lâtife Hanım, Selâhaddin'in yetişmesinde son derecede etkili olmuştur.

Selâhaddin, Konya'ya gelip yerleşir. Kuyumculuk sanatını öğrenir. Eli altın gümüş tokmaklamakla meşgul iken, zihni ve gönlü de mânevi âlemlerin kapılarının tokmağını vurmakla meşguldür. Bu duygu ve düşünce ile Mevlâna'nın babası Sultanu'l-Ulemâ Bahâeddin Veled'in halifesi Seyyid Burhâneddin Muhakkık'a intisap eder. Efendisinin sevgisini kazanır. O kadar ki Burhaneddin: "Şeyhim Sultanu'l-Ulema'dan iki büyük nasibe ulaştım; bir, fasih söz söylemek; diğeri de güzel hâl.

Sözümü Mevlâna Celâleddin'e verdim; çünkü onun halleri pek çok. Hâlimi de, Şeyh Selâhaddin'e bağışladım; Çünkü onun hiçbir hâli yoktu." demiştir.

Selâhaddin, Şeyhi Burhaneddin'in Kayseri'ye gidişi üzerine köyüne dönmüştü. Orda evlenip, çoluk-çocuk sahibi olmuştu.

Bir cuma günü Konya'ya gelmişti. Ebu'l-Fazl Camii'nde namazdan sonra Mevlâna'nın vaazını dinler. Şeyhinin birçok özelliklerini onda görür. Hayran olup, coşar. Vaazdan sonra da gelip Mevlâna'nın elin öper. Şeyhi'nin hasretini Mevlâna ile gidermeye çalışır. Konya'ya yerleşmeye karar verir. Ev ve bağ satın alarak hayatını burada geçirmeye başlar. Mevlâna'ya teslim olur.

Mevlâna da ona çok beğenip, muhabbet beslemiştir. Selâhaddin, Mevlâna'da Burhâneddin'i; Mevlâna da Selâhaddin'de Şems'i görür gibi oldukları için, birbirlerine bağlanırlar.

Mevlâna'nın yaptığı nâdir sema'lardan biri Selâhaddin'in dükkânı önünde vuku' bulmuştur. Mevlâna bir gün Selâhaddin'in kuyumcu dükkânının önünden geçerken, altın tokmaklamakda olan çekiç darbelerinden çıkan âhengi duyunca, cezbeyle kapılıp kendinden geçerek sema'a başlar. Bu öylesine bu coşku âni ve öylesine bir cezbeli semadır ki, sanki dünya onunla birlikte dönmektedir. Can dostu Selâhaddin bu seyrine doyulmaz, takat yetmez manzara karşısında, çekiç altındaki altının ufalanıp ziyan olacağını bildiği halde, hiç önem vermeden vurmaya devam eder.

Mevlâna'nın bu devrân ve seyrânına hayran olan Selâhaddin, yanındaki çalışanlarına altın tokmaklamaya devam etmelerini tenbih ederek kendisi bir ara dışarıya çıkıp, Mevlâna'nın yanına gelir. Mevlâna onu görünce kucaklayıp bir taraftan saçını, yüzünü öperken, bir taraftan da onu da semâ'a alıp birlikte dönmeye başlarlar. Ama, fazla riyâzattan dolayı hayli zayıf düşmüş bulunan ihtiyar Selâhaddin devrâna fazla dayanamayarak, özür dileyince Mevlâna da onu bırakıp, kendi başına sema'a devam eder.

O, "Bana bu kuyumcu dükkânından bir definedir gözükdü; Ne mutlu görünüş, ne hoş mânâ; ne güzellik, ne güzellik" matla'lı gazelini o unutulmaz gün, o doyulmaz hâl üzerine terennüm etmiştir.

Mevlâna, gönül ufkundan çekilip giden Şems'in yerine Salâhaddin Zerkûbi'yi yerleştirir. Gönül ateşinin onunla söndürmeye çalışır.

Teselliyi, onunla yapacağı sohbetlerin efsunlu havasında arar.

Kaybolursa, Mevlâna'nın sakinleşip durulacağını zannederek Şems'i kaybedenler, yanıldıklarını hemen görürler. Sükunet bulmak, vaaza, derse dönmek ne demek, Şems'ini kaybeden Mevlâna, eskisinden daha kendibaşına bir hayat yaşamaya başlamıştı. Gözünde ne vaizlik, ne de müderrislik vardı. Onun tek arzusu, âniden kaybettiği Şems'den sonra, gönül dünyasını aydınlatmaya devam edecek yeni bir ışık kaynağını bulmaktır. Ruhunun derinliklerinden kaynayıp gelen duygu ve düşüncelerine makes olacak bir haldostunu elde etmekte.

Ve nihayet Mevlâ, sevgili kulu Mevlâna'nın böyle kendinden geçercesine hüznü halinden dolayı ona yeni bir gönüldaş gönderir. Bu, Salâhaddin Zerkûbi'dir.

Aradığı vasıfları onda gören ve bulan Mevlâna, bu defa da onunla hemdem oldu. İnsan ve kainatın sırlarını söyleşmeye; derûnî ilimlerin perdelerini aralamaya; derin ve engin mâneviyat okyanusuna dalmaya devam ettiler.

Çekemiyenlerin dedikodularına; kıskananların fitnelerine aldırmandan kendi hayatlarını yaşamayı sürdürdüler.

Mevlâna ile sık sık ve rahatlıkla görüşmeye; istediklerini sorup öğrenmeye alışmış olanlar onu ellerinden bu defa da Kuyumcu'nun alıp çekmesini bir türlü hazmedemiyorlardı. O kadar ki Salâhaddin'i, Şems'le mukayese ederek bunun çok sert, haşin, kaba, bilgisiz, nezâket kurallarından yoksun kişi olduğunu ifade ile, aleyhinde dedi-koduyu artırdılar. Hele Mevlâna gibi âlim, fâzıl, ulu bir şahsiyetin, böyle ümmi birisiyle, hem de böylesine candan dostluk, beraberlik kurmasını akıllarına bir türlü sığdıramadılar.

Kötü ruhlu, ham kişiler, aleyhteki faaliyetlerini o derecede ileriye götürdüler ki, aralarında Salâhaddin'i de ortadan kaybetme teklifini öne sürenler bile olur. Fakat içlerinden biri bu şen'i plânı Mevlâna'ya haber verir. Bunu duyan Selâhaddin, her zamanki derin teslimiyet, hoşgörü ve güvenle, kendisine bu şey yapamayacaklarını söyleyerek Mevlâna'yı teselli eder.

Selâhaddin ümmî idi ama devrin büyük mutasavvıf ve mütefekkirlerinden olan Seyyid Burhaneddin'den ders ve feyz almış bir insandı. Onun rahlesinde yetişmişti.

Kuyumcu Selâhaddin metafizik âlemine gerçekten âşina bir insandır. Görüş ve düşünceleri onun bu yüce, ulvî âleme olan derin vukuyiyetini göstermektedir. Yaşayışı da yüksek düsturlarının tezahürüdür.

Bakınız o ne diyor: *"Biliniz ve haberdar olunur ki, Allah velisi, merhamet mâdenidir. Bütün halk onun varlığından zevk alır; Rahat bulur, rahmet kazanır; onun ruhu ile diridir. Onun nuru azalmaz. Kimde bu sıfat yoksa o Allah'ın velisi değildir."*

Gönül sahibinin semâsı huzurdur. Çünkü Allah onunla beraberdir. Allah'ın sözünü dinleyen kimseye: *'O söz helâl veya haramdır.'* nasıl denebilir.

Allah velisinin vasfı şudur: Allah velisi *'Biz senin göğsünü yarmadık mı?'* (K.: XCIV/1) Âyet-i Kerimesinde buyrulduğu gibi göğsünü yarıklarında göğsüne bakar; nurdan bir deniz görür. O denizde aşk oyunları oynar." dedi ve sonra: *"Acaba bir vilâyette bizim sözümüzü anlayan kimse var mıdır?"* bıcırdı. Mevlâna Hazretleri: *"Evet sizi gönlü kırıklar ve dervişler anlar."* dedi. Çünkü Selâhaddin'in söylediği sırların hepsi 'hal'in sırrının sırrı idi. "Kal" sahiplerinin bu sözlerden hiç nasibi yoktur. Allah daha iyi bilir."

Şemseddin'in de sevgi ve takdirlerine mazhar olmuş; tasavvufi konularda onun engin fikirleriyle yetişmişti.

Hem ümmî olup da, tasavvuf dünyasında söz, himmet, tasarruf sahibi olan kişi, sadece kendisi değildi ki. Diğer ümmî gönül erbabı olanlar sevilip sayılıyor da, sıra kendisine gelince bu çekememezlik, bu töhmet, bu düşmanlık, bu hakaret niçin ona revâ görülüyordu?..

Mevlâ'nın yüce Habib-i Ekrem'i ümmî değil mi idi? O halde ümmî, fakat rabbânî sırlara vâkıf bir Allah velisi niçin hor ve hakir görülmek isteniliyordu?

Kaldı ki Mevlâna, *"Şeyhlerin Şeyhi, şeyhlerin sultanı, zamanın kutbu, Hızır kademli, Mesih nefesli, Hak ve Din'in Salâh'ı"* gibi daha pek çok

takdirkâr sıfatlarla onu övüyordu. Selâhaddin'in mânâ ve mâneviyât mücevherleriyle dolu gönül hazinelerine sahipti. Bu nadir mücevherleri bulundurduğu hazine sandığının anahtarı da Mevlâna'da idi. O açtı, o da saçıldı. Mevlâna böylece kepenek altında yatan er kişiyi keşfederek ortaya çıkarmış oldu.

Çoklarının yeterince tanıyamadığı Kuyumcu Salâhaddin, sahip olduğu geniş dünyası tanıttığı Mevlâna ile bir araya gelince Mevlâna'da büyük bir sükunet hâsıl oldu. Coşkunluğu yatıştı. Çünkü Kuyumcunun izahı, bakışı bir başka türlü idi. Tesiri çok kuvvetliydi. Dilden değil özden konuşur; kalden değil, halden bahsederdi.

Bu duygu, düşünce, mertebe, teslimiyet ve inanış, onda polat gibi bir temkin ama hemen ardından öylece de güven ve cesaret meydana getirmişti.

Ham ruhlu, kem sözlüler bu defa amaçlarına ulaşamadılar.

Nitekim ona, hiçbir şey yapamadılar. Onu kötöleyenler, kendileri o kötülükte boğuldular.

Bu yolla bir netice alamayacaklarını anlayınca bu defa gelip Salâhaddin ve Mevlâna'dan özür dileyenler oldu. Aldandıklarını, elde olmayan sebeplerle bu yola başvurduklarını; vaaz ve derslerden mahrum kalmanın kendilerini bu yola sürüklediğini beyanla, bağışlanmaları için yalvarıp, göz yaşı döktüler.

Onlar da, bunları yine bağışladılar. Çünkü ululara bağışlamak yakışırdı. Ortalık yatıştı. Huzur ve sükun avdet etti. Artık sema' meclisleri düzenlenmeye aşk ve muhabbete sohbetler yapılmaya başlandı. Bu sevinçli günlerde, son derecede sevindirici bir olay da gerçekleşti. Mevlâna, Kuyumcu Salâhaddin'in kızı Fâtıma Hatun'u, oğlu Sultan Veled'e aldı. Güzel bir düğün yapıldı. Mevlâna o günün coşkusuyla birbirinden güzel şiirler terennüm etti.

Seyyid Burhaneddin'den, Mevlâna'dan yüce bilgiler alıp, mâneviyât eğitiminden geçen Salâhaddin Zerkûbî, Çelebi Hüsâmeddin'in halifelikinden önce, herkesin sığnağı durumunda idi. Baş daralan, gönlü bunalan, zihni dolaşan ona başvururdu. Haramlardan sakınma

hususunda son derecede hassastı. Nefsi ile savaş ve Allah'dan korkma konularında benzeri az bulunur bir takva adamı idi.

Sipehsâlar Feridun, onun tasavvufa dahil oluşunu, yıllardan beri hazırlık yaptığı ledûnniyât âleminde kanat açışını, dükkânda altın döven işçilerin çekiçlerinden çıkan ritmi duyan Mevlâna'nın sem'a başladığı gün olduğunu söyler. Bu coşkulu anın sonunda Mevlâna onu tutup dükkanın dışına çıkarır. Bir kenarda bir süre teke tek sohbet ederler. İşte ne olduysa o gün ve o sohbette olur. Nadide hikmet mücevherleriyle dolu olan hazinenin kapısı açılır. Selâhaddin. Mevlâna'nın has dostları arasına girer. Örnek ve önder kişiliği; bıraktığı hatıralar, Eflâkî Dede'ye ünlü eserinde onur için mustakil bir bölüm tahsis etmesini de hazırlamıştır. Değerli eserin beşinci bölümü Kuyumcu Selâhaddin'i ölümsüzleştirir.

Öyle anlaşılıyor ki; Mevlâna, onun gönül aynasının tüllerini o sohbetinde aralamıştır. Onun gözündeki ledûnniyatı görmesinin biraz zorlaştıran kataraktını o sohbet operasyonu ile alıvermiştir. Bu bir gönül gözü operasyonudur. Kimi bu operasyona gözünde, kimi de kalbinde tâbî tutulur. Gönül gözü de açılır, kalbi de... Sonunda görmesi gerekenleri görür, bilmesi gerekenleri bilir.

Bu konulara zaten yabancı olmayan ve böyle bir tevafuku yıllardan beri bekleyen Kuyumcu Selâhaddin'e o günden sonra bir yeni görüş, düşünmüş ve yaşayış hâkim olmaya başlar ki bu onun ledûnni ilimlere, tasavvuf otobanına eriştiği tarihtir. Bu alanda öteden beri sahip olduğu bilgiler, hayatının her anına yansır. Kal (söz), hale dönüşür. Ve böylece Kuyumcu Selâhaddin, "Şeyh Selâhaddin Zerkubî" olarak Mevlâna'nın hayatındaki, daha sonra da Mevlevîlik Tarihi'ndeki önemli yerini alır.

Kısa sürede eriştiği yüksek mertebe ve makamları onu, Mevlâna'nın gönül ve sır dostu yapar. Yüce Pîr, Şems'i kaybetmenin açtığı gönül yaralarını, onun teselli ve sohbetleriyle tedavi etmeye başlar. Onu o kadar sever ve takdir eder ki, her vesile ile onu metih ve senâ eder. Çeşitli iltifatlarda bulunur.

Nitekim Mevlâna ona şöyle hitabeder. "Sen zerkubların işini altın yaptın, altın, Ey Selâhaddin! Sen yüz kişiye bedelsin."

Bir gazelinde onun için şu iltifatları saçar.

"Ey çalgıcı! Bizim sırlarımızı tekrar et; cana can katan hikâyeleri tekrar söyle.

Biz bu gün ağzımızı ona kapamışız gönül açan sözü, sen söyle.

Şüphesiz biz açtık. (K., XLVIII.1) hazinesini aç. Mustafa'nın ruhunun sırrını söyle.

Mademki Selâhaddin bizim canımızın selâmetidir; O halde o canların selâmetini tekrar et."

İşte Mevlâna ile Selâhaddin arasındaki muhabbet, hürmet, bağlılık ve dayanışmanın sırrı, bu "cana can katan hikâyelerde", "gönül açan sözde", "Mustafa'nın ruhunun sırrında" gizli idi. Bu sırrı çözenlere, bu sırta erenlere ne mutlu.

Çekemeyenler, dedikoducular, ham ruhlular Selâhaddin hakkındaki olumsuz isnat ve iftiralarda bulunarak onu, doğru dürüst konuşması bile olmayan; bilgisiz kaba-saba biri olduğunu söylemişlerdi. Bunu duyan Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, Selâhaddin'in ledûnni hakikatlerinden habersiz o kendini bilmezlerle karşı onu şöyle savunur ve teselli eder:

"O halk, hamliklarından, Allah'ın has kullarının hası olan Şeyh Selâhaddin'e câhil demiş.

Onlar onun asıl bilgin ve benzerleri olduklarından habersizdirler.

Onların ilimleri, yokluk âleminde, Âdem'in okumuş olduğu kitaptan geldi."

Şems'ini kaybeden Mevlâna, Âdem Aleyhisselam'ın okuduğu kitabın dilinden anlayan Selâhaddin Zerkubî'yi, sohbe, sırdaşlığa değer bulur demiştik. Birbirleriyle tencere-kapak olurlar ve nice mânâ ve maneviyat aşını pişirmeye başlarlar.

Bu doyulmaz günler yaklaşık on yıl kadar böylece geçer gider. Ama bir gün Sadreddin ansızın hastalanır. Uzun süre rahatsızlık çeker. Her gün biraz daha zayıflıyor, derdi biraz daha artıyordu.

Onun bu amansız hastalığı Mevlâna'yı da ruhen son derecede üzmekte, eleme düşürmektedir. O kadar ki o günlerde Konya'ya gelen ve bizzat ilgilenmesi istenilen seçkin insanlara bile ile zaman ayırmaz.

O duygularla bazı dostlarına yazdığı mektupların da Selâhaddin'in şifa bulması için dua etmelerini ister.

Nihâyet korkulan gün, ayrılık zaman gelmiştir. Selâhaddin, 1. Muharrem 657 (29 Aralık 1258) tarihinde ebedi âleme göçer. Cenazesi büyük bu coşku ile, Mevlâna'nın da katıldığı sema' merasimleri eşliğinde getirilip, Sultanu'l-Ulema'nın sol yanına defnedildi.

Mevlâna Dergahı'nda ebedî istirahatte bulunanlar arasında özel bir yeri vardır. Ulu Pîr Mevlâna Celâleddin'in yakınındaki makbereginde ebedî uykusundadır. Yediyüzelli yılı bulan uzun zaman, böylesine yüce insanların bu mübarek mekânda beraberliği, onlarla cennetteki makamda birlikteliği, dünyadaki fedakârlıklarına, vefakârlıklarına, Rabb-i Zül-Celâlimizin bir mükâfatı olsa gerektir.

Tuğla ile yapılmış, alçı ile sıvanmış sandukasının üzeri püshidelerle örtülüdür. Baş ucundaki mezar taşında sekiz satır halinde şu anlamdaki Arapça kitâbe okunmaktadır:

"Allah bâkidir. Şeyhimiz, ârifler güreşi, hidâyet ve yakrın kaynağı, abdâlin padişahı, halde ve sözde kemal sahibi, arayan ve dileyen kalplere emniyet ve huzur olan, Allah'ın en büyük nuru, en kuvvetli burhanı; Basiret ısı; İç, dış, huyu, hulku temiz; İlahî sırların denizi; gaybe ait sembollerin çözücüsü, takva imamı; eşsiz, ömeksiz sırlar mahremi; Asrın Bâyezîd'i; Zamanın Cüneyd'i, Hak ve dinin Salâh'ı, Konya'lı Yağbasan-oğlu Kırıymcu Ferîdün'ün türbesidir. Allah sırlarını kutlasın; Altyüzelliyedi muharreminin ilk günü göçtü."

Mezarındaki bu kitâbede geçen ifâde, onun hem defter-i a'mali, hem de kimlik cüzdanıdır. Aynı zamanda cennetteki adresidir, inşallah.

Sekiz asrı bulan zaman içerisinde bu şekilde anılmak ancak Hakk'ın has kullarının şânındandır.

Kaynaklar

EFLÂKİ; Ahmed: Âriflerin Menkıbeleri (Menâkubu'l-Ârifin), (I, II); Çev.; Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları: 50, İstanbul, 1973.

FURUZANFER, Prof. B.: Mevlâna Celâleddin; Çev.: Prof. Dr. Feridun Nâfîz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını: 486, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990.

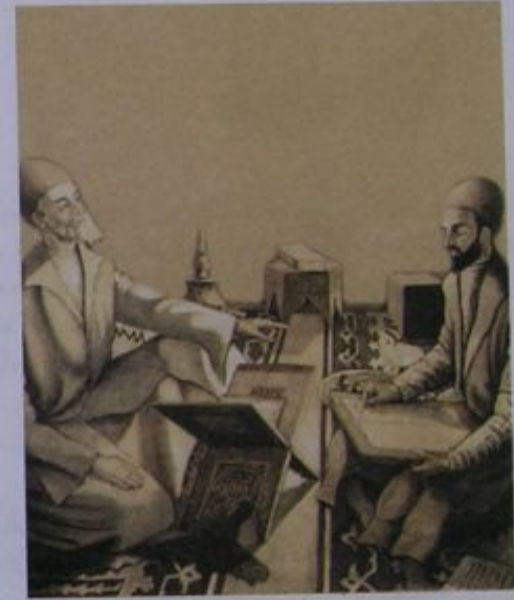
GÖLPINARLI, Abdülbâki: Mevlâna'dan sonra Mevlevîlik; İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1953.

GÖLPINARLI, Abdülbâki: Mevlâna Celâleddin; İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1957.

KONYALI, İbrahim HAKKI; Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi; Yeni Konya Kitabevi, Konya, 1964.

SAHİH AHMED DEDE: Mevlevîlerin Tarihi (Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye), Haz.: Doç. Dr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

SİPEHSÂLÂR, Feridun b. Ahmed; Mevlâna ve Etrafindakiler (Risâle); Çev.: Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser: 103, İstanbul, 1977.

Çelebi Hüsâmeddin
(Ahi Türk-oğlu)

Mevlâna'nın, Selâhaddin-i Zerkûbî'den sonraki sır dostu. Halifesi. Mesnevî-i Şerîf'in yazılmasına vesile olan ve bu ölümsüz eserin yazıcılığını yapmak gibi onurlu bir görevi yerine getiren aziz insan. (Ö. 25 X 1284).

Bu büyük şahsiyet, Mevlâna'nın ölümsüz eseri Mesnevî-i Şerîf'in yazılmasını sağlayan ve yazan insandır.

Buluşmaları "iki denizin bir birine kavuşması" şeklinde yorumlanan Şems ile Mevlâna kavuşmalarının ardından hiç beklenmedik zamanda ve şekilde kayboluşu ile Mevlâna, büyük bir sarsıntı yaşar. Mevlâna, südden suyunu ayırmak zorunda kalan insan durumundadır. Bu ayrılmayı, etin tırmaktan ayrılması gibi de düşünebilirsiniz. Tarif edilmez derecede zor şartlar altında kalır.

Böylesine imkânsız, böylesine zor, böylesine acılı bir hayatla başbaşa kalmıştır Mevlâna.

Eski neşesini, hareketliliğini coşkunluğunu kaybeder. İçine kapanır. Sessiz, sakin ve durgun bir hal alır.

Halbuki denizler durgunluğu sevmez. Duran su kokuşur. İşlemiyen demir pas tutar. Okyanuslara kasırgalar, fırtınalar; dağlar gibi yükselen dalgalar yaraşır. Devlerin aşkı büyük, yüksek dağların karı çok, vadileri derin olur.

Onun içindir ki Mevlâna, Şems ufukta kaybolduktan sonra, kendisini en iyi şekilde anlayacağını bildiği Konyalı Kuyumcu Selâhaddin'i, onu kaybedince de, üzerine çöken gönül inkıbazını, duygu tıkanıklığını gidermek için, yeni bir can dostu arar.

Mevlâna deryasını hareket ettirip canlandıracak; durgunlaşan mizacını coşturacak; derinlerden kopup gelen düşüncelerinin dev dalgalar haline getirip kıyılara taşıyacak bir müteharrike ihtiyaç vardır.

Çünkü o, bununla görevlidir. O, buna bir bakıma memurdur, mecburdur.

Çünkü İlâhî takdir bu ulvî görevi ona münasip görmüştür. Dağların taşların taşıyamayacağı bu görev yüküyle o muvazzaftır. Bu derûnî görevi yüklenmeyi o kabul etmiştir.

Çünkü o aşk, sevgi, kardeşlik, ümit ve bereket rahmetini, susuzlukta kurumuş nice dudaklar, bir damlasına muntazır çatlamış yanaklar; Şerha, şerha olmuş nice topraklar, nemine muhtaç nice yapraklar, bekleşip durmaktadır.

Onun için Mevlâna, hâle âşinâ, kale (söze) vâkıf insan Çelebi Hüsâmeddin'i can dostu edinir. Çünkü gönül düğümlerini bir vuruşta kesecek; nefis ejderinin başını bir darbeye koparacak tek "hüsâm" (kılınç) olarak onu, Çelebi Hüsâmeddin'i bilmektedir.

Öylece de olur. Onca kayıplardan ve mahrumiyetliklerden sonra teselliyi, Çelebi Hüsâmeddin'i kendisine muhatap ve hal dostu edinmekle bulur. Onu kendisine önce "hemdem" ve sonra da "halife" yapar.

Çelebi'nin adı, Hüsâmeddin Hasan; Babası Muhammed, dedesi Hasan'dır.

Ataları aslen Urumiye'dirler. Oralardan kalkarak, Konya'ya gelip, yerleşmişlerdir. Sahih Ahmed Dede, onun, 622 yıl Muharreminin başında (1225) Konya'da doğduğunu yazar.

Babası, Konya'da zaviyesi olan bir Ahî Şeyhi'dir. Türktür. Bundan dolayı "Ahî Türk-oğlu" ünvanıyla anılır. Gerek ilim ve mâneviyat

zenginliği ve gerekse son derecede köklü ve güçlü teşkilât olan ahiliğe mensup, üstelik "şeyh" oluşu, onun hemen her yerde hemen herkes tarafından sevilip, sayılmasına vesile olmuştur.

Hüsâmeddin, böyle bir babanın oğludur. Bu sebeple o, "Ahî-Türk-oğlu" lâkabıyla da tanınmıştır.

Ne varki Hüsâmeddin, daha küçük yaşta iken, babasını kaybeder. Onun yetişmesini, eğitim ve öğrenimini Ahî teşkilâtının yan kuruluşu olan Fütüvvet (Gençlik) teşkilâtı üzerini alır.

Hüsâmeddin böylece iyi ve yüksek seviyede bir öğrenim görür.

Bilgisi de, görgüsü de, yaşı da istenilen belli bir seviyeye gelince hemen hepsi de babasının terbiyesinde yetişmiş Fütüvvet mensupları tarafından rahmetli babasının yerine geçirilmek istenmiştir. Ama o, etrafındakilerle birlikte Hazreti Mevlâna'ya mensup ve müntesip olduğunu söyleyerek, bu güzel teklifi yerine getiremeyeceğini ifade eder. Ve hep birlikte ona bağlanılmasının uygun olacağını belirtir.

Beri tarafta Çelebi, feyz ve inâbesini Mevlâna'dan tamamlamaktadır. Birbirlerine makes olmuşlardır. Mevlâna'ya bağlı olan Hüsâmeddin, onun doyulmaz sohbetlerinden, irfan ve hikmet yüklü mesajlarından bol bol istifade eder. Onun hizmetinde bulunmaktan, isteklerini yerine getirmekten son derece feyz alır. Onunla geçen her günü, mâneviyat dünyasının yeni katmanlarına yükseltir. Mevlâna'nın sırrına ermeye, künhüne vakıf olmaya başlar.

Böylece yetkili, liyâkatli kâmil bir insan olur. Mevlâna'ya hemdem olma mazhariyetine erişir.

Mevlâna da onu sever. Üstün meziyetleri, derinlikleri tanıma kabiliyeti onu, Mevlâna meclislerinin aranan insanı yapar. Bir sohbette Mevlâna onun göremezse, neş'esini bulamaz, arzu ettiklerini konuşamaz hale gelirdi. Nitekim vezir Muinuddin Pervâne'nin düzenlediği bu sema meclisine, bağında olduğu için Çelebi Hüsâmeddin katılamamıştı. O gün Mevlâna, o ilham kaynağını karşısında göremeyince mutad neş'e ve coşkunluğunu bir türlü gösteremedi. Bunun üzerine Çelebi'yi getirmeye gittiler. O kapıdan girince Mevlâna son derecede sevinip,

memnun olmuş, çeşitli iltifatlarla karşılaşmıştır.

Çelebi, Şâfi, Mevlâna ise Hanefî'dir. Mevlâna'nın hatırı için mezhebini bile değiştirmek istemişse de Mevlâna'nın buna izin vermediğini Eflâkî'den öğreniyoruz.

Çelebi Hüsâmeddin bir gün Mevlâna'ya, Hakîm Senâî'nin, Feridüddin Attar'ın yaptıkları gibi, kendisinden sonra ihvânın okuması için bir eser bırakmasını arz eder. "Divan"ın hayli büyüdüğünü; sıranın böyle kalıcı bir esere geldiğini ifâde ve istirham eder.

Mevlâna da aynı düşüncededir. Epeyden beni bunun hazırlıklarıyla meşgüldür. Hatta bir başlangıç bile yapmıştır. Çelebi Hüsâmeddin'in bu arzusu üzerine sarığının arasından çıkardığı bir kağıdı ona uzatır. Çelebi kağıttaki mısraları okumaya başlar. Mevlâna'nın yazdığı "18" beyittir. Bunlar Mesnevî-i Şerif'in "ilk onsekiz beyti" olarak anılacak ilk mısralardır. Son derecede memnun ve mütehassis olur. Mevlâna sözlerine "Sen yazarsan ben de söylerim." diye devam eder.

Hüsâmeddin bu teklife, canla başla râzı olur. Böylesine güzel bir eserin yazılmasına vesile olduğu ve herkese nasip olmayan bir göreve münasip görüldüğü için çok sevinip, şükreder.

O günden sonra beraberlikleri daha da sıklaşır, artar. Mevlâna söylüyor, o yazıyordu Mevlâna ağzından inciler saçıyor. O bu inci tanelerini büyük bir özen, dikkat ve hassasiyetle satırlara diziordu. Yazma işinin bazen akşama, sabaha kadar devam ettiği oluyordu.

Aylar bu şekilde geçer ve Mesnevî'nin birinci cildi tamamlanır. O sırada Çelebi'nin eşi ve gönül dostlarından Selahaddin vefat eder.

Bu sebeplerden hem de iki yakınıni kaybeden Mevlâna'nın duygu dünyasının sükûnet bulması için yayım işine bir süre ara verilir. Daha sonra devam edilir.

Neticede Mesnevî-i Şerif'in yazımı tamamlanır. Eser altı cilti bulur. Bu ciltten sonra araya giren bazı meseleler ve nihayet Mevlâna'nın hastalığı ve bir süre sonra da Hakk'a yürüyüşü, yeni ciltlere başlanılmasına imkân vermez.

Mesnevî-i Şerif, Çelebi tarafından yazıldıktan sonra, yine onun

tarafından Mevlâna'ya okunurdu. O da gerekli gördüğü yerlerde düzeltme ve ilâveler yapardı. Eser böylece son şeklini alırdı.

Çelebi Hüsâmeddin bu büyük, ağır ve sorumlu görevi de başarı ile yerine getirmiştir. Bu onur, ona nasip olmuştur.

Mesnevî-i Şerif'in yazılma işi, onu Mevlâna'ya daha da sıcaklıkla yaklaştırmıştı. Böyle bir sorumluluğu yerine getirmek kolay değildi. Ama o, her türlü zahmetin, engelin, mazeretin üstesinden gelerek bu işi, başarmıştır. Bu sebeple Mevlâna'nın ona olan sevgisi, takdir duyguları çok daha fazlaşmıştır. Nitekim Mevlâna eserin dibâcesinde onu ululayan cümlelerinden ayrı olarak her cilde, Çelebi'ye armağan ettiğini beyanla başlamaktadır. Eserinde uygun düştükçe onu anmakta, çeşitli iltifatlarda bulunmaktadır. Çünkü, Mevlâna böylesine ince, mültetif, takdîrkâr ve hatırşinas insandı.

Mevlâna mektuplarında da onu, "Şeyhlerin Şeyhi", "Kalplerin Emîni" "Zamanın Cüneyt'i", "Vaktin Bayezid'i" "gerçekler güneşi" gibi yüksek vasıflarla anar.

Çelebi Hüsâmeddin, bütün insanlığın Mevlâna'nın Mesnevî-i Şerif gibi muazzam bir esere kavuşmasını sağlayan değerli şahsiyettir. Bunun yanı sıra o, Şems'i kaybedince, Selâhaddin-i Zerkûbî'yi sır dostu seçen; onu da kaybetmesi üzerine Mevlâna'ya sır dostu olma onuruna da nâil olan bahtiyar kişidir. Bütün bu mazhariyetler onun ebedîyyen anılmasına yeter.

Çelebi Hüsâmeddin'in mümtaz meziyetlerinden birisi de, Mevlâna'nın ufûlûndan sonra Mevlana dostları tarafından, Mevlana'nın postuna davet edilecek derecede üstün vasıf, liyakat ve muhtevaya sahip bulunmasıdır. Sultan Veled de onu takdir, tercih ve tasvip etti. O da kendisine tevcih edilen bu büyük görevin hakkını yerine getirmek için gerekli girişim, çalışma ve faaliyetlere başlamıştır İlk gerçekleştirdiği konu Mevlâna sevenlerini bir çatı altında toplama çalışmalarıdır. Bunun için herkesin bir araya geleceği bir odak nokta belirlemeye karar verir. Bu odak nokta, Mevlâna'nın kabri ve yakın çevresi olmalıdır, diye düşünür. Bunun için Mevlâna'nın kabrini daha belirgin duruma getirir. Vakıflar yapılmasını temin eder. Türbeyi andıran kabri

ziyarete gelenler için imam, müezzin ve hafızlar tayin eder.

Neticede Mesnevî-hanlar, güzel sesli okuyucular, sohbet erbabı kişiler, âşıklar buraya toplanmaya başlarlar.

Çelebi de, her cuma günü namazın ardından burada Kur'an-ı Kerim ve Mesnevî-i Şerif okutmakta, sema' meclisi düzenlemektedir.

Çelebi Hüsâmeddin o kadar hassas, hak ve hukuka o kadar saygılı bir yüce şahsiyettir ki, türbeye geldikçe buradaki vakıf sudan abdest almamak için, abdest alacağı ve içeceği suyu, şehirden beraberinde getirirdi.

Vakıflardan gelen gelirleri, nezir ve armağanları, Mevlâna'nın eşi Kerra Hatun'la kızı Melike Hatun'a, oğlu Sultan Veled'e ve derecelerine göre görevlilere ve ihtiyaç sahiplerine paylaştırırdı.

Ziyafetler yapar, sema' merasimleri düzenler, gelip-gidene hizmet edip, ağırlamaktan son derecede memnun olurdu.

Böylece Mevlâna aile ve dostlarının işleriyle, meseleleriyle ve yaşantılarıyla Ahî-Türkoğlu Çelebi Hüsâmeddin ilgilenir olmuştur.

Mevlâna'nın ardından çevresi onun yerine oğlu Sultan Veled'i getirmek isterlerse de o, Çelebi Hüsâmeddin'in buna daha lâayık olduğunu ifade ile kabul etmez. Çünkü, Çelebi aldığı görevi en iyi şekilde yerine getiren, hassas, adaletli, teşkilâtçı ve idarecidir.

O, Mevlâna'nın fikriyatına hakkıyla vâkıftır. Onun yüce düşüncelerini önce kendi nefsinde uygulayan, sonra da herkese tavsiye ve tebliğde bulunan sâdik bir velidir. Bazı konularda iyi bir fikir yayıcısı ve savunucusudur.

Mevlâna'nın görüş ve düşüncelerine kavrayamayan ve zaman zaman şikâyetle bulunanlara cevabı bizzat Çelebi vermiştir. Musikinin ve sema'ın haram olduğunu, dolayısıyla bunların önlenmesi gerektiğini söyleyenlere, Kadı Sıraceddin'in kurduğu mahkemede yaptığı çok parlak savunma ve izahlarla gerekli cevabı ve delilleri vererek muarızlarını ikna edip, susturmuştur.

Devletşah, Mevlâna'nın Anadolu'da bulduğu olgun insanlardan

bahsederken iki isim üzerinde durur. Burlardan beri Şeyh Selâhaddin Zerkub, diğeri de mübarek insanlardan Ahi-Türkoğlu'dur. Mesnevî-i Şerfini de bu ulu zâtın işaretleriyle yazdırmaya başladığını kaydederek, onun hizmetlerini över.

Şems'i kayben Mevlâna'nın Kuyumcu Şeyh Selâhaddin'i; onun ufûlûndan sonra da Çelebi Hüsâmeddin'i sır dostu ve haldaşı seçtiğini söylemiştik. Bunun ne demek olduğunu; ne kadar önemli bir tercih olduğunu ve bu son derecede yakın gönüldaşıktan ne gibi hayır, fazilet ve güzelliğin ortaya çıktığını daha iyi anlamak için Mevlâna'nın, Mesnevî'nin önsözünde Çelebi Hüsâmeddin için beslediği şu takdir duygularına bakmak yeterli olacaktır:

"Efendim, dayancım, güvencim; cesedimde ruh gibi hâkim, bugünümin de azığı, yarımın da. Ârifler ulusu ve muktedası, hidayet ve yakrın ehlinin imâmı, halkın feryadına yetişen, kalblerin ve akalların emini, Allah'ın halkı arasında emaneti, mahlûkatı içinde güzidesi, Peygamberine olan vasiyetlerinde ve safisinin indindeki sırlarında seçilmişti, Arş hazinelerinin anahtarı, yeryüzü definelerinin emini, faziletler sahibi, gönülün ve dinin Husâm'ı."

Çelebi'nin bağlılığı, fedakârlıkları, hizmeti ve liyakati konusunda şu ifadeleri kullanır:

Mevlâna'ya bu üç naipten hangisi daha yücedir diye sormuştu da Mevlâna demişti ki: Ey yoldaş, Şemseddin güneş gibiydi, Selâhaddin aya benzerdi. Şah Husâmeddin'se yıldıza benzer. Çünkü o, melek taifesine katılmıştır. Değil mi ki üçü de seni Allah'a ulaştırıyor, üçünü de bir tan. Hangisinin eteğine yapışsan dirilirsin, artık ölüm yoktur sana. Salâhaddin dünyadan gidince Şeyh, gerçek türeli Husâmeddin dedi, bundan böyle naip ve halife sensin. Çünkü arada ikililik yok. Şeyh bunu, onun yerine koydu, başına nurlar saçtı, ashâba, ona tâbi olun dedi."

Gene Sultan Veled Mevlâna'ya uyanların Husâmeddin'i ulu tanıdıklarını anlatırken der ki: "Her biri, önce, yâni Şems vak'asında yaralanmış ve yaptıklarından nedamet duymuş bulunduklarından bu sefer öyle bir şeye kalkışmadılar. İlkinden kuvvetli bir yara almışlardı, ikincisinde az bir fitne çıkarmaya kalkıştılar, nihayet üçüncüsünde edepli bir hale geldiler. Allah erine, hased etmeksizin tâbi oldular."

Bundan da anlaşılıyor ki Çelebi, fesatçıların fitnelerini de söndürmüş; sonunda onların ıslah olmalarını bir ölçüde de olsa sağlamıştır.

Sipehsâlar Feridun onun kişiliği için şu teşhis ve tesbit ifadesini kullanır:

"Çelebi Hazretlerinin (Allah onun derecelerini artırsın) Allah'a yakın meleklerin çelebisi, ruhânilerin özü, sevgi temelinin kurucusu, sevginin tamamlayıcısı, mârifet ve hakikat sırlarının telkincisi, şeriat ve tarikatın kaburga kemikleri, velilerin kendisi ile övündüğü, Tanrı'dan korkanların seçkini, ilâhi nurların göründükleri yer, sonsuzluğun tavrıların Mehdi'si, vaktin Sıddık'ı, zamanın Bayezid'i Çelebi Hüsâmeddin (Tanrı ruhunu kutlasın) Hazretleri tevhid ehlinde ve tarikat sahibi âriflerdendi. Bütün arkadaşların uyulanı ve bütün kutupların önderi idi. İçi ve dışı nefsi ile savaşıyor, haramdan çekinmede Allah'dan korkuda aşırı dereceye vardı. Son derecede bir terbiyeye ve sonsuz bir doğruluğa sahipti. Çok riyâzet çekerdi ve daima nefsi ile savaşıyor idi. Kerem sahibi olan mizacı, yumuşak hal ve hareketi ile kalplere yukardan bakar, içlerindeki sırları görürdü. Derli toplu söz söylerdi. Hâl ilmi ile, kal (söz) sahiplerinin güçlüklerini çözerdi."

Sipehsâlâr'a göre Mevlâna, Çelebi Hüsâmeddin'e gösterdiği iltifatı, halifelerinden hiçbirine göstermemiştir. Mevlâna, Çelebi'ye öyle uyuyordu ki, gören onu Hüsâmeddin'in müridi sanırdı. Çelebi'nin mizacının inceliği ve şefkati o derecede idi ki, eğer biri onun huzurunda: "Falanın başına şöyle bir sıkıntı ve acı gelmişti." derse, Çelebi de hemen aynı sıkıntı ve acıyı duyardı.

Kerem ve himmetinin yüksekliği ile tanınmış ve meşhur olmuştu. Öyle ki, fakirler ve muhtaçlar, o sırada, o kadar hayır sahibi emirler bulunmasına rağmen, azık ve yiyeceğini, Çelebi Hüsâmeddin'den isterlerdi.

Tertip ettiği her sofrâ ve sema'da bütün ileri gelenler, onun yüksek himmetini kıskanırlardı.

Sakınmaklığı o derecede ki, bir nâ-mahreme gözüm ilişmesin diye asla gündüz, kendi isteği ile hamama gitmezdi.

Onun âdâbından biri de şuydu; Mevlâna'nın yanında bulunduğu sürece, Mevlâna'ya ait abdest yerine gitmezdi. Kış gecelerinde, soğuk, kar ve yağmura rağmen evine gider, abdestini yenileyip dönerdi.

Mevlâna'nın huzurunda iki dizi üzerinde, edepli otururdu. Şüphesiz bu şekilde terbiye edilip, sulûk etmişti.

O, Mevlâna'nın gerçekleri anlatmakla uğraştığı her zaman ruh âlemine ait şeylerin çokluğundan öyle bir hal elde ederdi ki, tamamıyla kendinden geçerdi. Geç vakte kadar, o hâlin zevk ve şevkinden dehşete kapılmış kalırdı. Kendine gelince, secdeye kapanır, yağmur gibi gözyaşı dökerdi.

Eflâki Ahmed Dede meşhur ve maruf eseri Ârifler'in Menkıbeleri'nde ona özel bir bölüm tahsis etmiştir. Bölüm Şeyh Selâhaddin Zerkûbi'ye ait olanı takibeden altıncı bölümdür. Sultan Veled'e ayrılan bölüm bundan sonra gelir. Bütün bunlar onun, Mevlâna'nın hayatında olduğu gibi Mevlevîler tarihi için de ne kadar seçkin bir yere sahip olduğunu gösterir.

Ölümü

Böylesine büyük iş, görev ve hizmetlerle dopdolu geçen hayırlı bir ömrün sahibi bulunan Ahî-Türkoğlu Çelebi Hüsâmeddin; 12. Şaban 683 (25.X.1284) Çarşamba günü Hakk'a yürümüştür.

Eflâki'ye göre Çelebi, kısa bir süre önce Meram'daki "Hümâm" denilen bağdadır. O gün de Mevlâna âşıkları bir araya gelmişlerdir. Sema' ve sohbet esnasında, şehirden gelen biri, Mevlâna'nın kabri üzerindeki alemin düştüğünü haber verir. Bu haber Çelebi'yi hayli üzer ve bunu kendisinin vefatına bir işaret olarak yorumlar.

Oradan kalkıp, doğruca evine gelir. Birkaç gün hasta yatar. Alemin yerine yerleştirildiği gün vefat eder.

Eviden alınarak, Mevlâna'nın yakınına defnedilir. Üstünde tuğla ile örülmüş, alçı ile sıvanmış bir sanduka vardır. Başucundaki mezar taşında Arapça, şu anlamdaki kitâbe yazılıdır:

"Burası, Şeyhler Şeyhi'nin, Âriflerin uydukları zâtm, hidâyet ve yakrın

imamının; arş hazinelerinin anahtarı; yeryüzü definelerinin emîni, zamanın Cüneyd'i, devrin Bâyezid'i olan, faziletler sahibi, Allah'ın nuru Hasan oğlu, Ahi-Türk diye tanınmış Muhammed'in oğlu Hüsâmeddin Hasan'ın türbesidir. Ve Kürt olarak uyudum Arap olarak uyandım diyenn Şeyh'e mensuptur. Allah rûhunu kutlasın. Altyüzseksenüç yılı Şaban ayının onikinci, Çarşamba günü göçtü."

Kitâbede geçen övgü, ünvan ve sıfatlar, Mevlâna'nın ona biçtiği değer ve Mesnevî'nin başına da aldığı takdir ve taltif cümleleridir. Böyle olunca ibârenin Sultan Veled tarafından düzenlendiği düşünülebilir.

Dünya hayatında yeri Mevlâna'nın yanı olduğu için, makberi de yine o ulu Şeyhi'nin yakınındandır. Makamı ise yeni ulu efendisinininki gibi Cennette'dir. Mükâfatları de Cemalullah olsa gerektir.

Ziyaret erkân ve âdâbına âşinâ olanlar, önce Çelebi'nin kabrini ziyaret ederler, Ondan destur, izin ve inâbe aldıktan sonra ilerleyerek büyük bir saygı ile Hazret-i Pir'in huzuruna çıkarlar.

Kaynaklar

DEVLET-ŞAH: Tezkiretü's-Şuarâ (Devletşah Tezkiresi; Çev.: Prof. Necati Lugat, (I, IV), Tercüman 1001 Terme Eser, No: 111-114, İstanbul, 1977.

EFLÂKÎ, Ahmed: Âriflerin Menkıbeleri (I, II); Çev; Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları: 50, İstanbul, 1973.

FÜRUZANFER, Prof. B.: Mevlâna Celâleddin; Çev.: Prof. Dr. Feridun Nâfız Uzluk; Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 486, İstanbul, 1990.

GÖLPINARLI, Abdülbaki: Mevlâna Celâleddin, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959.

GÖLPINARLI, Abdülbaki.: Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik; İnkılâp Kitâbevi, İstanbul, 1953.

SAHÎH AHMED DEDE; Mevlevîlerin Tarihi (Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye), Haz.: Doç. Dr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2003.

SİPEHSÂLÂR, Feridun Ahmed: Mevlâna ve Etrafındakiler (Risâle); Tercüman, 1001 Temel Eser; 103, İstanbul, 1977.

Sultan Veled

Mevlâna'nın büyük oğlu, Selâhaddin Zerkubî'nin damadı, Mevlevîliğin kurucusu ve yayıcısı. Bu edep okulunu sağlam kural ve prensiplere yerleştiren ileri görüşlü yüce şahsiyet. Birbirinden kıymetli eserlerin yazarı. (Ö.11 XI 1312).

Mevlâna Celâleddin'in büyük oğludur. Babasının elinde büyüdüğü, eğitim görüp olgunlaştığı için, onu görenler Hazret-i Pîr'i görmüş gibi olurlardı.

Mevlâna'nın oğlu olduğu halde, babacığının Şeb'-i Arusla Hakk'a kavuşmasından sonra, "hilâfete", Çelebi Hûsâmeddin'in daha lâayık ve muvafık olduğunu söyleyerek, ona biat edip tâbi olma fazilet ve olgunluğunu da göstermiştir.

Sultan Veled, kurucu, yapıcı, teşkilâtçı bir mizaca sahiptir. Geniş çaplı düşünceye mâliktir. Nitekim Mevlevîlik, bütün mensup ve müntesiplerini bir ve tek "sikke" altında toplayabilmişse, bu yek vücudluğunu, Sultan Veled'in büyük bir ileri görüşlülükle gerçekleştirdiği teşkilâtına ve sağlam kurallarına borçludur. O, böyle bir kuruluşu ve yapılanmayı zamanında gerçekleştirmemiş olsaydı Mevlâna'nın evrâdına, ezkârına, âdetlerine, hatıralarına dair bilgiler unutulup gidecekti. Böyle olmasa bile, koruyup kollayacak bir teşkilât olmadığı için, içine bir sürü yabancı, yalan, yanlış ve hatta ters, bid'at fikir, yaşayış, gelenek ve görenekler girebilecekti. Dolayısıyla bu güzel okul zamanla bozulabilecekti.

Sultan Veled'in sağladığı yapılaşmadaki birlik ve beraberliğin adına "Mevlevîlik" denilmiştir. Zamanla "Tarikat" şeklini almıştır. Böylece insanlık böyle güzel ve seviyeli öğretim ve eğitim yapan muhteşem bir müesseseye kavuşmuştur. Böylesine her çağa ulaşan geniş, düzgün aydınlık yola erişmiştir.

Mevlevîlik, tabiri câiz ise rahat ve huzurlu yolculukların yapıldığı geniş ve ferah İslâm Otobanı'ndaki, bir yol şerididir. Otobanın tam ortasında yer alan bir yoldur. Otobanın uzandığı hedefe yöneliktir. Ondandır dışarıya çıkması, zikzakları çizmesi, otoban değiştirmesi mümkün değildir. Otobanın yolcularını ulaştırmak istediği hedefe programlanmış ve kitlenmiş. Nitekim bu aydınlık huzur yolunun fikir beyni olan yüce Mevlâna'nın ifadesiyle bu şeritin, otobanın genel görevine uygun olarak şu şekilde tanımlanmıştır: *"Bu yol, sağ olduğu müddetçe Kur'an-ı Kerim'in kulu, sevgili Peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın kölesi olmayı peşinen benimseyip kabul ve imân ettiği gibi, bu idrak ve şuuru hücrelerine kadar sindirerek yaşayan insanların yoludur."*

Bu yol, aynı otobanda yer alan; aynı yöne uzanan, aynı hedefi amaçlayan iki tarafındaki diğer yollarla kardeştir. Aralarındaki çizgi kesintisiz değil, kesik kesiktir. Yani isteyenlerden biri, gerekirse diğerine girip, çıkabilir. *'Yandaki yolda ilerleyen araçlar ve yolcuların bizim şeridimize; bizim onların şeridine girmemiz doğru değildir'* gibi yanlış bir düşünceye kapılmaları söz konusu değildir. Böyle yanlış, ters bir fikre sahip olmaları hiçbir zaman mümkün ve muhtemel değildir. İslâm trafik kaideleri, tasavvufi tasarruflar, otobandan dışarıya çıkmamak, emniyet şeridini aşmamak şartıyla, aynı otobanda yol alan vasıta, sürücü ve yolcuların bir zaruret, bir ihtiyaç, bir arzu neticesinde gerekli ise birbirlerinin şeritlerine girip çıkmalarında bir sakınca görmemişlerdir. Bu, güzel, ferah, aydınlık yolun verdiği vakar ve güvenin; başka başka şeritlerde de olsa aynı hedefe yönelmiş, aynı yöne giden araçlardaki yolcular için bu birlikteliğin ve ulaşım zenginliğinin, hiç sakıncası olmayan tezahürüdür. Bu aynı zamanda nezaketin, samimiyetin, ihlâsın, hoşgörünün, birlik ve beraberliğin, tek "Habl-i Metîne" sarılışın lâtif bir ifadesi olarak da değerlendirebileceğimiz bir anlayıştır. Yüce Mevlâna'nın da *"Biz vasıl (birleştirmek) için geldik; fasıl (ayırma) için değil."* şeklindeki ifadesinin de ruhu budur. Otobandaki çizgilerle,

ama kesik çizgilerle ayrılmış yollar, yolcuların vasıta, hız ve mizacına göre tercih ettirilen bir zevk, ihtiyaç ve anlayıştan ileri gelir. Yoksa hiçbir zaman ayrılmak, bölünmek, sınır çekmek için değildir.

Sultan Veled, "Türk-İslâm Tasavvuf" otobanında bu yeni yol şeridini açan, yerleştiren ve yolculukların güvenli, huzurlu, rahat olarak gerçekleşmesi için her türlü önlemi alan ve bunu sağlayan bir büyük düşünür, bir büyük teşkilâtçı liderdir.

Mevlâna, bir Hakdostu; bir mutasavvıf mütefekkir olarak, zihin ve gönlündeki, melekleri bile kışkındıracak derecedeki güzellikleri yaşayan bir ulu önderdir. Bunlar bizzat yaşayarak başkalarına öğretmiş ve eğitmiştir.

Onun "Kur'an'a köle, Hz. Muhammed'in yolunun tozu olmak" prensibi, ihlâsı ve irâdesi ile kazandığı yücelikler, binlerce ve binlerce insan tarafından takip ve tatbik edilmiştir.

O sadece duymuş ve duyurmuştur. Yaşamış ve yaşatmıştır. Bunun dışında bir teşkilâtlanmaya, bir kubbe altında toplanmak gibi işleri düşünmeye ne vakti, ne ihtiyacı, ne de tasavvuru vardı. O, aynı sema anındaki durumu gibi, ilâhi hakikatleri gökten alıp, yerdekilere saçmakla meşgul olmuştur. Yapılacak diğer işleri, kendinden sonraki görevlilere bırakmıştır.

Mevlâna, mâna âleminin derinliklerinden kaynayıp gelen ve gürül gürül akan bir şarлак çeşmedir. İsteği ve ihtiyacı olan herkes ondan içerek susuzluğunu gidermiştir. Ama suyunu, tabiri yerinde ise, tesisat ve teşkilât kurarak şişilemeyi, "Âb-ı Hayat" etiketi ile bandajlayıp çok uzaklardaki, çok sonraki gelecek olanlara da ulaştıracak tevzi işini, kendinden sonrakilere havale etmiştir.

Mevlâna'nın Hakk'a vasıl oluşu; yerine geçen Çelebi Hüsameddin'in ve ondan sonra yerine geçen Şeyh Kerimüddin'in de ebediyeti intikal edişi üzerine, "Post"a buyur edilen Sultan Veled, sorumlu kişi olarak cemaati, belli bir yapıya ve yapılanmaya kavuşturma zamanının geldiğini görür. Mevlâna'yı yakından tanıyanların da birer birer Hakk'a yürümleri ona, dair bilgi, gelenek ve göreneklerin de kaybolma tehlikesini doğurmaktadır. Bu sebeple, teşkilâtlanmaya bir an önce

girişmede geç kalınmaması gerektiğini düşünerek, gerekli girişimlerde bulunmaya karar vermiştir. Yıllardan beri hazırlıkların yaptığı plân ve projelerini uygulamaya başlar.

Mevlâna'nın günlük yaşayışını âdetâ kare kare belirleyerek, gelecek nesillere bir örnek albüm olarak bırakma düşüncesiyle tesis ve teşkiline başlanılan bu yola, mânevi kurucusu ve lideri Mevlâna'nın adına izâfeten "Mevlevîlik" denilmiştir. Mevlevî, "Mevlâna'ya bağlanarak, onun görüş ve düşüncelerini gönül vermiş, onun yolunu izleyen, idealini gözleyen insan" demektir. Mevlâna'nın yolunda olmanın kendisine kazandırdığı olgunluğu, büyük bir ihlâs, samimiyeti sevgi, saygı ve hoşgörü ile başkalarına da yansıtan mükemmel kişi demektir. Hakk'ın rızasını, halkın duasında olduğunun idrakinde bulunan şahsiyettir. Daima iyilikten, güzellikten, kardeşlikten, Hak ve hakikatten yana olan örnek ve önder şahsiyettir.

Böylece insanlığa armağan edilen bu "Terbiye Mektebi"nin kuruluşu, teşkilâtlanması, mimarileşmesi ile beraber yürütülmüştür.

Bu "Edep Mektebi"nin merkezi Konya'daki Mevlâna Dergâhı'dır. Bundan dolayı buraya "Mevlâna Âsitânesi" denilir. Çünkü yüce Pir'in türbesi, teşkilâtın bütün birimleri buradadır. Osmanlılar döneminde İmparatorluğun dört bir yanına yayılan şubelerinin sayısı yüzü aşmıştır. Günümüzde ise dünyanın çeşitli ülkelerindeki mevcut şube sayısı, sayılamayacak duruma ulaşmıştır. Bu "yüksek ahlâk ve fazilet mektebi", bunca şubesiyle, yediyüz yıldan beri coğrafyası, dili, cinsi, ülkesi, rengi, kültürü hatta dini farklı milyonlarca milyonlarca insanı "Sikke"si altında toplayarak onlara hayat programı sunmuştur.

Ne var ki bu isim ne bir ayrıcalık; ne de üye olmayanların giremeyeceği bir dernektir. Bu edep ve terbiye teşkilâtı, herkese açıktır. Sadece hazır ve lâyük olmayanların zaman kaybetmesini önlemek amacıyla birkaç özel psikolojik liyakatın arandığı ve buna hâiz olanların tercih edildiği bir mekteptir.

Mevlevîlik, Ehl-i Sünnet yoludur. Her mezhepten, her meşrepten, her cinsten insanlara açıktır. Kapısının üzerinde "Mevlevîler'den başkası giremez" gibi bir levha söz konusu değildir. Olamaz da. Burası

kanatlarında kilidi bulunmayan bir muhteşem kapı, bir taç kapıdır. Kendine güvenen, hakkını vereceğine inanan herkese açıktır. Mânevi kurucusu Hazret-i Mevlâna'nın, bütün insanlığa, yıllar önce yaptığı: "Gel, gel; Ne olursan, gel; Kâfir, putperest, Mecûsi olsan yine de gel. Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir. Töveni yüz defa bozmuş olsan da, yine gel!" çağrısını, yüzyıllar ötesine ulaştırmayı kendisi için mübarek bir görev bilmiş ve edinmiş insanların otağıdır. Bu ümit, hoşgörü ve yaşama sevinci yüklü dâvetin yüce Kur'an-ı Kerim'inde "Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyiniz" (Zümer/54); Cenab-ı Hakk'ın kendisine şirk koşanların dışında dilediği kimseleri affedip bağışlayacağını bildiren ilâhî tebşirini (Nisa/48); Aşk ve muhabbet elçisi Sevgili Peygamberimiz'in "Günâhlarına tevbe eden, hiç günah işlememiş gibidir." müjdelerini alarak, herkesi bu kurtuluş yoluna, ümit kapısına, selâmet ve saâdet sahiline dâvet eden aydınlık yüzlü, pak gönüllü güzel insanların obasıdır.

İşte temeli Kur'an ve Sünnet olan bu teşkilâtın, rûhani müessisi Mevlâna'nın İslâm esaslarını 13.yüzyıldaki insanlara ve gelecek çağlara da hitabedecek formattaki izah ve yorumlarını yaymayı amaç edinen bu müessesenin büyük plânlayıcısı, kurucusu ve yayıcısı Sultan Veled'dir.

Mevlâna, Horasan'dan uzun ve hikmetli yolculukla, babasıyla birlikte Lârende'ye (Karaman'a) gelmişlerdi. Sultanu'l-ulema Bahaeddin Veled burada, Semerkant'lı Şerefüddin'in kızı Gevher Hatun'la, oğlu Mevlâna Celâleddin'i evlendirmişti. İşte Sultan Veled böyle mübarek anne ve babadan Lârende'de (Karaman'da) (25.Rebiul-âhîr 623.Cuma/24-IV-1226) tarihinde dünyaya gelmişti. O, dünyaya geldiği ilk günden itibaren bu ortamda yaşamış, bu havayı teneffüs etmiş, bu ölçülerle yetişmiştir.

Mevlâna, oğlunu çok severdi. Yanında yatırır, onunla yakından ilgilenirdi. Bunun için ona babasının adını koymuştur.

Sultan Veled babasına o kadar benzerdi ki; bilmeyenler onun kardeşi zannederdi. Bu fizikî benzeyişi, metafizik yönle de takviye etmek üzere Mevlâna, oğluna daha küçük yaşta iken gerekli ilim, irfan ve hallerini kazandırmaya özen gösterir. O da sevgili babacığının

bu emek, gayret ve ihtimamına lââyık olur. Verilenleri alır, aldığını benliğinde özümleyip; özümlediğini beden ve ruhuna gıda yaparak, madde ve mânâsını bununla besleyip geliştirir.

Ondaki bu gelişme ve güzelleşmeleri gören Mevlâna bir gün ona: *"Bahâeddin! Benim bu âleme gelmemden maksat, senin zühûrundur. Çünkü söylediğim bu sözler, benim kavlimdir; Sense fi'lîmsin"* diyerek, oğlunun, kendi hayatındaki seçkin yerini, önemini böylece belirtmiştir.

Sultan Veled de, hem İlâhî takdirle ve hem de Mevlâna'nın dua, niyaz ve tetbirleri ile babasına lââyık bir evlât olmuştur. Ömrünün sonuna kadar babasının yanından ve yolundan ayrılmamıştır. Babasının dostlarını dost edinmiş; onun uyandırdığı irfan meşalesini taşımaya devam etmiştir. Babasının ölü gönülleri diriltene; uyur fikirleri uyandıran ve uyaran mesajlarını ötelere, daha ötelere ulaştıran âdetâ bir uydu anteni olmuş; çağlar ve kıtalar ötesine ileten, yansıtan bir radyo-ling hattı kurmuştur.

Mevlâna onun önce, Şems-i Tebrizî'ye devam etmesini temin eder. Şems'in kayboluşunu takiben Selâhaddin Zerkubî'nin sohbetlerine katılır. Onun da ebediyete göçmesi üzerine bu yoldaki tecrübeyi, Çelebi Hüsâmeddin'e bağlanarak artırır. Ondaki sonra Bektemüroğlu Şeyh Kerimüddin'in meclislerinde bulunur. Kendisine feyiz kaynağı olanları hiçbir zaman unutmamıştır. Tabiidir ki en büyük tesir olan ilk tesirleri sevgili babası Mevlâna'dan almıştır. Bunlar onun görüşüne bir temel olmuştur.

Mü'mine Hatun ile, Sultanu'l Ulemâ gibi büyüklerin torunu; Gevher Hatun, Mevlâna Celâleddin gibi ebeveynin oğlu olmasına; nice büyüklerden ilham, feyz, inâbe almasına, dolayısıyla ilim ve irfanla dolu, dopdolu bulunmasına rağmen tevazuu, mahviyyeti, diğergâmlığı hiç elden bırakmamıştır. Babasına lââyık bir evlât olmuştur.

"Asil azmaz, asel (bal) kokmaz" demişler.

Babası Mevlâna'nın Hakk'a yürümesi üzerine çevresindeki seçkin dostları babasının makamına onu geçirtmek istemişlerse de o, babasının sağlığında verdiği işaretlerden ve o zamanki görevlendirmesinden dolayı buna, Çelebi Hüsâmeddin'in daha münâsip olacağını beyânla, onun tensip ve tayin edilmesini tercih etmiştir. O, böylesine vefakâr,

fedakâr bir insan; birleştirici, kaynaştırıcı, yapıcı ve yatıştırıcı bir kâmil, ileri görüşlü bir yüce şahsiyettir.

Günlerin durumunu en iyi şekilde değerlendiren, fert ve toplum psikolojisini çok iyi tahlil eden Sultan Veled, halkın ihtiyaç ve rağbetini Çelebi Hüsâmeddin'e; onun vefatı üzerine Bektemüroğlu Kerimüddin'e yönlendirmeyi uygun görür. Halkın sohbet ihtiyacını onlarla giderirken kendisi de boş durmayarak babasının öğretti ve mesajlarını ebediyen yaşatacak olan yapılaşmanın plân ve projelerini hazırlar. Bu yola bundan sonra da gireceklerin bilmesi, benimsemesi ve yaşaması gereken âdab ve erkânı belirler. Bunların hâle dönüşmesi için de Mevlevîliğin çekirdeğini oluşturur.

Öyle anlaşıyor ki Mevlâna'nın Hakk'a vuslatından sonra ekolün amel, aksiyon yükünü Sultan Veled omuzlanmıştır. Yüzyılların ötesine yönelik tasarı ve plânlarını yapmakla meşgul olmuştur.

Bu yolda büyük merhaleler kat ettiği sırada Bektemüroğlu da vefat eder. Artık, başa geçmesi için yapılagelmekte olan teklif ve ısrarları geri çevirmemesinin zamanı gelmiştir. Seven ve yakınlarının ısrarları üzerine "post" a oturmaya kabul eder.

Kuruluşunu yaptığı tarikin gelişmesi, genişlemesi, uzaması için gerekli girişimleri başlatır. Etrafa halifelerini göndererek, o güne kadar ulaşamayan yer, yön ve yörelerdeki insanları da dâvet eder. Oralarda da şubeler açar. Mükemmel tahsil görmüş; Mevlâna gibi ulu liderden feyz almış; elde ettiği ilim ve irfanı, doğuştan getirdiği üstün meziyet ve yeteneklerle de yoğurarak benliğinde özümlemiş ve bunları aksiyon haline geçirmiş bu olgun, dolgun şahsiyetin, teşkilâtçılığı ve girişkenliği diğer üstün taraflarındandır. Babasının ideolojisini, kurduğu teşkilâtı ile aksiyon haline getirmiştir. Reaksiyonda bulunacak olanlara da ikna edici en güzel cevap ve izahları ortaya koymuştur.

Mevlâna'nın mezarının göz önünde kalması için daha önce Çelebi Hüsâmeddin, belirgin halde bulunmasını sağlamıştı. Sultan Veled de hamleci ruhu, işbiriricilik vasfı ile bu kabri bir âbide, bir anıt-mezar haline getirerek, babasının asırlar sonraki yeni nesiller tarafından her bakımdan tanınıp, ziyaret edilmesini temin etmiştir. Böylece ziyaretle

feyiz ve inabe alma temayül, psikoloji ve mizacında olanların da bu ihtiyacını karşılamış olmaktadır. Bunun için Alâmeddin Kayserî ve dostlarının başvurusu üzerine, Mevlâna'nın şânına yaraşır muhteşem bir türbenin yapılmasına engel değil taraftar olmuştur. Çünkü tarikate intisap arzusunda bulunanların bazılarının böyle bir pîr türbesine ihtiyaçları olacağını bilmektedir. Böyle fizikî ve âbidevî Pir mezarının, onların gönüllerinde inşirah ve irtibatı kolaylaştıracağını düşünmektedir. Konya'daki Mevlâna Türbesi'nin, dünyanın dörtbir yanına bir tennüre gibi açılıp yayılacak şubelere odaklık, âsitânelik yaptığı zaman teşkilâtın çalışmalarının daha kolay alacağına kanidir.

İşte Mevlevîlik ve âsitânesi bu ihtiyaçlardan; onun duygu, düşünce, kanaat ileriye yönelik tefekkür ve amaçtan doğmuştur.

Sultan Veled, geniş kapasiteli bir teşkilâtçı olarak, ilke, kural ve merasimlere bağlı ve saygılı bu insandır. Medenî cesaret sahibidir. Protokolde yer almasını bilir. Devlet adamlarıyla da enine boyuna konuşurdu. Başladığı işi, ne pahasına olursa olsun tamamlamadan rahat etmeyen mizactadır. Memleket ve millet sevdalıdır. Tam bir Konya hayranıdır. Özellikle Meram'ı, çok sever. Bunlara dair birçok şiir yazarak, methiyede bulunmuştur.

Bunca güzellikler bir insanda toplanır da böyle insan hiç sevilmez, sayılmaz olur mu? Mümkün değil, değil mi? Nitekim onu yakından tanıma bahtiyarlığını elde edenler ona bağlanıp kalmışlardır. O zaten, babası Mevlâna'nın günlerinden beri, ileri gelen zevât tarafından sevilip, sayılmaktadır. Halk da onu çok sever, derin bir hürmetle dediklerini yerine getirirdi. O önderlik postuna oturunca bu sevgi ve saygı yeni bir büyüklük, derinlik kazandı. Müesseseseleşme idealine inandılar. Çığ gibi büyüyüp, çoğaldılar.

Mevlâna'nın candostu ve sırdaşı Selâhaddin Zerkübî kızı Fatıma'yı, Mevlâna'nın dünürlüğü üzerine Sultan Veled'e nikahlamıştır. Böylece aralarındaki gönül yakınlığı irsi akrabalık haline de gelmiştir. Bu gün Konya Mevlâna Müzesi'nde, değeri biçilemeyen, etrafı Mesnevî-i Şerif'ten alınmış mısralarla süslü son derecede zarif bir halı-seccâde vardır. Bunun, Sebahaddin Zerkübî tarafından damada hediye olarak verildiği söylenilir.

Selâhaddin Zerkübî'nin kızı olan eşi Fatıma Hatun'dan, Mutahhare Âbide ve Şeref Ârife adında iki kızı, Ulu Ârif Çelebi adında bir de oğlu dünyaya gelmiştir.

Kurduğu Mevlevîliği yaymak, insanların uyuyan gönüllerini uyarmak için etrafa gönderdiği halifelerin başında Şeyh Süleyman-ı Türkmâni, Hüseyin Hüsâmeddin'i sayabiliriz.

Sultan Veled, babası Mevlâna'nın yolunda, ama olay ve insanlara ondan biraz değişik yaklaşım tarzıyla dikkati çeken bir liderdir. İnsan-Allah münasebetleri; dünya-âhiret; günah-sevap; iyilik-kötülük; mükâfat-mücazat konularının eserlerinde değişik açıdan, kendine has tavrıyla inceler.

Bu özelliklerinin yanı sıra altı çizilerek belirtilmesi gereken bir vasfı da Sultan Veled'in Türkçe manzumeler yazmasıdır. Daha öncelikler günün âdetine uyarak "Farsça" nesir ve şiir eserler bırakmışlarsa da o, görüşlerini ve dolayısıyla tarikatı daha alt seviyelere maledebilmek için gelişen siyasî ve sosyal durumundan da dolayı, Türkçe'yi tercih etmiştir. Bilinen Türkçe şiirlerinin sayısı 367 beyittir. Şairlik yönünden fazla kuvvetli olmasa, şiirlerinden fazla sanat yönü bulunmasa bile Türkçe oluşu, satırlardaki fikirlerin bazı sadırlara (gönüllere) nüfus etmesi daha kolaylaşmış gibidir.

Belki de halkı düşündüğü ve onu muhatap aldığı için şiirlerinin fazla sanatlı görünmemesini kendisi istemiş ve uygun görmüş olabilir.

Onun terennüm ettiği şiirlerin, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi yönünden en önemli tarafı, Türkçe'nin, Anadolu'daki ilk ürünlerinden oluşudur. Yazdığı Farsça manzumeleri ile yüksek zümreye; Türkçe ile halka seslenmeyi uygun gören Sultan Veled, "Rumca" şiirleriyle de, Rum halka, gayr-i müslim komşularına mesaj ulaştırma inceliğini de göstermiştir. Amaç sadece ve sadece ilhamını Kur'an'dan, ışığın Hz. Peygamber'in sünnetinden alan Mevlevîliği, bu vasıta ile de İslâm'ı sevdirmek, saydırmaktır. Bunlara imanı, yaşamayı kolaylaştırmak, hızlandırmak ve yaygınlaştırmaktır.

Sultan Veled gerek kişilik, ideâl, ahlâk, fazilet ve mizaç yönünden üstünlükleriyle; ve gerekse Mevlevîlerin teşkilâtlanmaları; Mevlevîlik ışığının başka sönük ve loş gönülleri de aydınlatması için başlattığı

büyük yatırım ve müesseselerle Mevlevîlik tarihinde müstesnâ bir önem ve değeri hâizdir. Nitekim Eflâkî, Menakıb'ul-Ârifin'inde ona özel olarak, yedinci bölüm ayırmıştır. Bütün hayat, hatıra, menkibe ve hizmetlerine bu bölümde dile getirmiştir.

Sipehsâlar Feridun b. Ahmed de değerli eseri "Risâle"sinde ona, müstakil bir bölüm tahsis etmiştir. Onun üstün vasıflarını sayfalarca anlatır.

Sahih Ahmed Dede, Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye'sinde onun gerçekleştirdiği büyük işlerine, meziyet ve liyakatliliğine geniş yer verir.

Eserleri

I. Divan: Sultan Veled'in kaside, gazel, terci', kıt'a ve rubâilerinden meydana gelmiştir. Şiirleri, yirmidokuz vezinle ve alfabetik düzene göre toplanılmıştır. Beyit sayısı 11.809'dur. Rubailerini, de eklersek toplamı 12.719 beyiti bulur.

Gazellerin çoğu, babası Mevlâna'ya nazire niteliğini taşır.

Sultan Veled'in bu kıymetli eseri Veled Çelebi ve F. Nafiz Uzluk tarafından "Anadolu Selçukileri Günlerinde Mevlevî Bitikleri: 3" olarak 1941 yılında basılmıştır.

II. İbtidâ-Nâme: Mesnevî tarzındaki kitabıdır. 9435 beyitten meydana gelmiştir. Bu kitabına "Mesnevî-i Veledî" adını vermiştir. "Feilâtun-Mefa'ilün Fielât" veznindedir. Kısa zamanda yazılmıştır. Babası Mevlâna'nın ve yakınlarının hayat ve hatıraları hakkındaki bilgilerini, olduğu gibi mısralaştırmıştır. Bu bakımdan konusu için ana kaynakların başında gelir.

İbtidâ-nâme, Celâl Humâi tarafında 1315/1936 yılında Tahran'da yayınlanmıştır. İlâveli, tenkitli, mukayeseli olarak basılmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın yaptığı Türkçe çeviri, Konya Turizm Derneği tarafından 1976 yılında yayınlanmıştır.

III. Rebab-Nâme: Onun Mesnevî tarzındaki ikinci eseridir. 107 başlıktan oluşmuştur. Babasının mesnevi vezninde tenennüm etmiştir.

Ama babasının tek feryadlı "ney" ile söze başlamasını göz önünde bulundurarak o, birçok feryadı temsil eden "rebâb" la başlar.

Eser "*Bişnevid ez nâle ue bang-ı rebâb / Nûktehâ-yı ışk der sad güne bâb*" beytiyle başladığı için "*Rebab-nâme*" adını alarak, bununla ün kazanmıştır.

IV. İntihâ-Nâme: Üçüncü ve son mesnevi eseridir. Babasının mesnevi veznini bunda da tatbik ve takip etmiştir.

V. Maârif: Ellialtı bölümden meydana gelmiştir. Nesirdir. Sade, açık ve konuşma dili üslubuyla kaleme alınmıştır. Ele aldığı konular, güzel, tatlı ve düzgündür. Büyükbabası Sultanu'l-Ulema'nın ünlü eseri "Maarif"i örnek alıp, onun adını verdiğini söyler.

Maarif, Meliha Tarıkâhya (Anbarcıoğlu) tarafından dilimize çevrilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı (Ankara, 1949) ve Konyalı Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından (Konya, 2002) yayınlanmıştır.

Sonuç olarak belirtelim ki, Mevlâna'nın çağlar üstü mesajları bu gün de insanlara ulaşmaya devam ediyorsa; Mevlevîlik gerçeği dünyada kabul ve itibar görüyorsa; birçok gayr-i müslim onun irşâdiyle müslüman oluyorsa; Mesnevî-i Şerif, dünyanın birçok diline çevriliyor ve bazı ülkelerde satış rekorları kırıyor, UNESCO tarafından bütün dünyada "Mevlana Yılı" ilan ediliyorsa bütün bu güzelliklerde ve bunları lütfeden Rabbimizin fazl u kereminin istihsalinde Sultan Veled'in ihlâs ve cehdinin yeri, rolü başta gelir.

Ömrünü bu ulvî ideale vakfeden Sultan Veled, faziletli, meziyetli hayatının; büyüt emek ve gayretlerinin; Allah rızası, insanlığın saâdet ve selâmeti için gerçekleştirdiği hizmetlerinin ilâhî mükâfatına erişmek üzere, her fânî gibi ecel şerbetini içti. (10. Recep 712, Cumartesi gecesi / 11.XI.1312). Allah'ın huzuruna çıkmak üzere bu fani dünyadan, ebedi âleme göç ettiğinde seksenaltı yaşında idi.

Sultan Veled, ruhen olduğu gibi bedenlen de babası ile bir ve beraberdir. Kabri, Yeşil Türbe'nin altında, babası ile yan yanadır. Makberleri burada, mubarek bedenleri türbenin mahzeninde tertemiz

olarak ebedi uykularındadır. Makarları cennet, mükâfatları ise, Cemalullah'dır.

Kaynaklar

GÖLPINARLI, Abdülbâki: Mevlâna'da Sonra Mevlevîlik; İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953.

GÖLPINARLI, Abdülbâki: Mevlâna Celâleddin; İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1959.

EFLÂKÎ: Ahmed: Menakıbu'l-Ârifin (Âriflerin Menkıbeleri), (I, II); Çev. Prof. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları: 50; İstanbul, 1973.

FURUZANFER, Prof. B.: Mevlâna Celâleddin; Çev. Prof. Dr. F. Nâfiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını: 486, İstanbul, 1990.

MANSUROĞLU, Mecdut: "Anadolu Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri (Sultan Veled'in Eseri)"; İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 1, I/1946.

MANSUROĞLU, Mecdut: Sultan Veled'in Türkçe Manzûmeleri; İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını: 756, İstanbul, 1958.

SAHÎH AHMED DEDE: Mevlevîlerin Tarihi: (Mecmuatü't-Tevârih'il-Mevlevîyye); Çev.: Doç. Dr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

SİPEHSÂLÂR, Feridun b. Ahmed: Mevlâna ve Etrafındakiler, (Risâle); Çev.: Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001, Temel Eser, İstanbul, 1977.

Âteş-Bâz Velî

Mevlâna'nın eğitimdeki sağ kolu. Görevli olduğu mutfakta "aş"dan daha çok "aşk"la uğraşan, mevkii sahibi ulu kişi. Gönüllerde ilâhi aşkın yerini ve Mevlevî olmak isteyen adayın liyâkatini kontrol eden yetkili. Ünvanı gibi makam ve vazifesi de bütün mevlevihânelerde yüzyıllar boyunca devamedegelen söz ve karar sahibi yüce şahsiyet.

Mevlevîlik, bir eğitim ve öğretim ekolüdür. Gayesi, insanı ele alarak, madde ve mânâda olgun şahsiyet yapmaktır. Bu bakımdan insanı ideal mânâda yetiştirmeyi amaçlayan bir terbiye mektebidir. Yedi asrı bulan tarihi içerisinde Türk Kültür ve Medeniyeti'nin seçkin müesseselerinden biri olmuştur. Konya'daki merkezî âsîtânesi başta olmak üzere İslâm Dünyası'nın muhtelif şehir ve kasabalarında bulunan şube dergâhları ile sosyal, kültürel, politik ve ekonomik hayatta birbirinden güzel, derin izler bırakmıştır. Sokaktaki adamdan, sultanlara varıncaya kadar görüş ve düşüncelere etkili olmuştur.

İşte Mevlevîlik bu etkinliği, sahip olduğu "terbiyecilik" vasfı ile sağlamıştır. Bu etkinlikler, Mevlevî Dergâhları'nda belli bir sistem ve kadro tarafından tahakkuk ettirilmiştir. Kendi çapında bir müessese durumunda olan bu terbiye sisteminin yetkilisi, *Âteş-bâz Veli*'dir. Bu önemli görev ondan sonra, bütün "*Âteş-bâz Veli Makamı*"na atanan seçkin kişilerce yerine getirilmiştir. Bu icraatın Dergâhlardaki mimarileşen mekânı, aynı zamanda birer mânevi sembol de olan "*Matbah-ı Şerif*", "*Ocak-başı*", "*Niyaz Postu*", "*Somat*" ve "*Canlar Odası*" gibi fizik ve metafizik anlamda ve Mevlevîlik âdâb ve erkânında ulvî timsalleri bilinen muayyen ve mubarek yerlerdir.

Mevlevîlik tarihinde “Âteş-bâz Velî” diye anılan ilk mümtaz kişinin asıl adı Yusuf’dur. Babasının ismi ise, İzzeddin’dir. Mevlevîliğin ünlü simalarından olan bu şahsiyet hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bize kadar gelebilen belge ve bilgilerin bir kısmı, çeşitli menkıbelere karışmış durumdadır. Mevlevî kaynakları onun, Mevlâna zamanında yaşadığını yazarlar. Sultan’ul-Ulema ile Horasan’dan geldiğini ifade edenler olduğu gibi; kafiye Karaman’da katıldığını bildirenler de vardır. Birinci görüş daha kuvvetlidir.

“Âteş-bâz” Farsça: “Âteşle meşgul olan; oynayan kişi” anlamındadır. Bu kelimenin, “Âş-pez” (Aşçı), “Âş-pez Başı” (Aşçıbaşı) kelimesinden geldiğini öne sürenler olmuşsa da, türbesindeki kitâbelerde, “Âteş-baz” şeklinde zikredilmektedir.

İzzettin oğlu Yusuf’a bu ünvanın verilmesi şöyle bir menkıbeye dayanır: O bir gün, mutfakta odun kalmadığını arz etmek üzere Mevlâna’nın huzuruna girer. Mevlâna’nın, lâtife olarak: “Kazanın altına ayaklarını sokarak kazanı kaynat” demesi üzerine öyle yapar; Ayak parmaklarından çıkan alevlerle aşı pişirir. Kerametini açıklanmasından yana olmayan Mevlâna bunu görünce biraz da lâtife ile: “Hay ateş-baz, hay” der. Böylece Yusuf bin İzzettin bu ünvanla anılmaya başlanılmıştır.

O günden sonra Mevlâna Celâleddin onu, mutfakın genel ve özel işleri için görevlendirir. “Gülbank” okumaya da mezun kılınır. “Ser-Tabbah” (Aşçıbaşı) olarak atandığı mutfak ve kilerde, mideler için lâzım olan “aş” hazırlamanın yanı sıra, bundan çok daha önemli olanı, ruhlar için gerekli olan “aşkı” da hazırlayacaktır. Bu sebeple, Mevlevîlikte “mutfak”,

“matbah” (pişirilecek yer)’dir.

Burada aş da pişer insan da.

Aş da kaynar, aşk da.

Binaenaleyh dergâhlarda, Mutfak mekânı, bir eğitim, öğretim mekânı; bir terbiye okulunun hazırlık sınıfıdır. Buradaki süreyi ve sınavları başaranlar, okula asıl öğrenci olarak kabul edilirlerdi.

Mevlevîlik’te “mutfak”, “Matbah-ı Şerif”dir; Çok yönlü mânâlara gelen muayyen mekândır. Burası ilk nazarda bir “aş-hane” olmakla beraber daha önemlisi, “aşk-hâne”dir. Mevlevîliğe intisap niyazında bulunan kişilerin, liyakat denetimlerinin ve temel eğitimlerinin yapıldığı mümtaz mahaldir. Mevlâna zamanında bu önemli görevin sahibi “Âteş-bâz Velî” diye anılan İzzettin oğlu Yusuf idi. Onun Hakk’a yürüyüşünden sonra bu görev, bu mevkile tayin olunan seçkin şahsiyetler tarafından da büyük bir hassasiyetle yerine getirilegelmiştir. “Âteş-bâz Postu”, O’nu temsil eder. Ona teslimiyet esastır. Nitekim Tâhir’ul-Mevlevî (Olgun):

“Ettim Âteş-bâz-ı Mevlâna’ya vakf-ı ten u can” mısrasıyla bu deruni teslimiyeti dile getirir.

“Âteş-bâz Velî Ocağı”, Mevlevî-hanelerdeki özel ocağın adıdır. Önemli günlerde aş burada pişirilirdi. Ayrı bir yerde ve büyük bir itina ile muhafaza edilen gümüş renkli “Âteş-bâz Velî Kazanı”, işi bitince güzelce yıkanarak yerine kaldırılırdı. “Âteş Ocak ve Kazanı”nın, Türk Kültür ve Tefekkür tarihinde ayrı bir yeri vardır.

“Meydân-ı Şerif”de serili “Beyaz Post”un adı, “Âteş-bâz Postu”dur. Bu makama teslimiyet, “Mevlevîliğe ikrar vermek”, “Çileye soyunma niyazında bulunmak” demektir. Sâliklerin mürebbsi olan “Âteş-bâz Türbedârı”nın Semâ-hâne’deki mevkii, Post-nişin ve Tarikatçı’nın hizasında idi. “Âteş-bâz Dedesi”nin, zâbitan arasında nüfuzlu yeri vardı. Meşihat-nâmeler de çok defa “Âteş-bâz Şeyhi” ile gönderilirdi. “Gülbang”da, Âteş-bâz Velî de zikredilir. Yedi asır aşkın Mevlevî tarihi içerisinde O’nun makam ve mevkiine son derecede saygı ve bağlılık gösterilmiştir.

Türbesi

Ömrünü bu ulvî görevde geçiren Yusuf, 684/1285 yılında vefat etmiştir. Türbesi, Selçuklu Konyası’nın Meram Yolu üzerinde “Aşkan” (Âşıkaan: Âşıklar) semtindedir. Yeşillikler arasında son derecede asûde, huzurlu bir köşedir. Manâya âşinâ, huzur ve huşua müptela olanların sığındığı nezih bir ziyaret yeridir.

Selçuklu türbe mimarisinin tipik özelliklerini taşıyan türbesi, genel

olarak sâde bir yapıdır. Çeşitli onarımlar görmüştür. Mahzem kısmına, kuzeydeki basık kemerli kapısından girilir. Bu kısım kare planlıdır. Duvarları moloz taşlarla örülmüştür. Zemini toprak olup ortada, tuğladan yapılmış sandukası mevcuttur. Mahzen, sivri kemerli tonozla örtülüdür. Mübarek cesedi buradaki sandukanın altındadır.

Gövde kısmının, mahzen kapısı üstüne isabet eden, iki yönden dörder basamaklı merdivenle çıkılan, sütunceli kapısından girilince ortada büyükçe bir sanduka göze çarpar. Duvarlarda görülen bir takım yazı ve süslerin, tezyini bir değeri olmayıp, son döneme aittirler.

Muntazam kesme taşlarla inşa edilmiş gövde kısmı içeriden kare, dışarıdan ise sekizgen plânlıdır. Uzeri, içten daire planlı, tuğla kubbe ile, dışarıdan ise yine tuğla örgülü ehrami külah ile örtülmüştür. "Niyâz Penceresi", güneydedir. "Bu kabir, saîd, şehîd, merhum Âteş-bâz İzzettin oğlu Yusuf'unur. Altriyüz seksendört yılı Recebinin yarısında Allah'ın rahmetine ulaştı. Alah onu yarlığasm" anlamına gelen, Selçuklu sülüsü ile yazılmış beş satırlık Arapça kitâbesi, bu pencerenin üzerindedir.

Âteş-bâz Velî Türbesi'nin civarına, Sultan Veled'in kızı Arife Şeref Hatun'un oğlu Muzafferüddin Ahmed Paşa torunlarından Çelebi Abdüssamed tarafından bir zâviye inşa ettirilerek, zengin gelirli vakıflar kurulmuştur. Zamanla harap olan bu zâviyenin yerine bu günkü tekke, Post-nişin Vahid Çelebi tarafından, geniş bir avluda, 1315/1897 yılında inşa ettirilmiştir. Ünlü şâir ve hattat Sıdkî Dede'nin yazdığı Türkçe kitâbe, cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Şeyh tarafından idare edilen zaviyenin güzel bahçesi, türbedarı İstanbul'lu Yakub Dede'nin vefatına kadar, Mevlevîler'in ünlü mesireliklerinden biri idi. Günümüzde Mevlana dostlarının, Mevlevî muhip ve mensuplarının büyük bir muhabbet ve hürmetle ziyarette bulundukları ziyaretgahlardan biri olarak özenle muhafaza edilmektedir. Şimdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir.

Mevlevî Dergâhlarında "Âteş-Bâz Velî" Makamı ve Önemi

Mevlevî-haneler, tarihinin her döneminde, kuruldukları yerin farklı dil, ırk, kültür, estetik hayatına; değişik sosyal, politik ve ekonomik yapısına; bütün bu farklı toplum şartlarına rağmen, sabır,

sebat, tevekkül, rıza ve metanetin menşei, kâmil insan yetiştirme mektebi olmuştur. Bu üstün fazilet vasıflarıyla, her yerde ve her dönemde saygı görmüş, varlığını devam ettirmiş; fert ve toplum üzerindeki ahlâkî görevini başarı ile yerine getirmiştir. Böylece toplumun çeşitli kademelerinde, nice değerlerin yetişmesinde; nice büyük şahsiyetin topluma kazandırılmasında büyük âmil olmuştur. Mevlevî kaynaklarında geçen sultanlar, vezirler, paşalar, ilim, fikir ve sanat erbabı tanınmış şahsiyetler bu ulvî eşikten feyz almışlardır.

Mevlevîlikte ilk eğitim yolu, "Matbah-ı Şerif"ten geçmektedir. Burası, yukarıda temas ettiğimiz gibi, yemek pişirilen ve yenen yer olduğu gibi, bundan daha önemlisi, Mevlevîliğe girmek isteyen adayın, ilk kontrolden geçilip, liyâkatinin gözden geçirildiği muayyen mekândır. Mideden çok, ruhun beslenilip, nefsin teskin edildiği yerdir.

Aday önce Matbah-ı Şerif'e alınarak burada bulunan "Saka Postu"nda üç gün misafir edilirdi. Böylece Mevlevîliğin kademesini, hizmet aşkını, deruni inceliklerini seyrederdi. Bu yetmişiki saatlik süre, adaya, kendi kendini tanıma, kişiliğini ölçme imkânını da vermiş olurdu. Belli âdâb ve erkânî dairesinde geçen bu süreden sonra, nâdir de olsa fikrinden vazgeçen olursa, dışarıya alınırdı. Karar, ızhar ve intisap niyazında bulunanlar ise, binbir günlük bir "Çile"ye tabi tutulurdu. Bu, hiçbir zaman bir işkence, nefse zulmetme şekli değildir. Bu bir uzlet, bir inziva, insanın kendisiyle başbaşa kalma, gönül âlemine yönelme, murakabe, muhasebe ve kendini tanıma devresidir. Bu sürede de, hayattan kopma, dünyadan el-etek çekme anlayışı söz konusu değildir. Mâneviyatı ön plâna çıkarmak, içe yönelmektir. Aday bu gün ve gecelerini, etrafındakilere hizmet, yardım; dergâh işlerine koşma gibi nefsi hazırlayan; kişiyi mahviyet ve diğer-gâmlık mertebelerine ulaştıran konularla meşgul olurdu. Aday'ın bu devresine, "Çileye soyunma" tabir edilirdi. "Can" diye anılıp, seslenilen aday, kendisine tevdi edilen iş ve görevleri, büyük bir sabır ve teslimiyetle yerine getirmekle muvazzaf idi. Yerine göre, çamaşırcılık, bulaşıkçılık, pazarcılık gibi 18 vazifeden oluşan bir hizmet dizisini de en iyi şekilde başarırdı.

Aday, bu gün ve gecelerini etrafındakilere hizmet, yardım; dergâh işlerine koşma gibi nefsi terbiye edip, olgunlaştıran; kişiyi mahviyet

ve diğergamlık mertebelerine ulaştıran konularla, görevlerle meşgul edilerek yetiştirilirdi. Bu duygu ve düşüncelerle yoğrulurdu.

İşte, Mevlevîlik tarihinde bütün bu işlerin icra edilmesini gözden geçiren ve adayın bu görevler karşısındaki psikolojik tavır ve tutumunu gözleyen kişi, Âteş-bâz Velî ve ondan sonra bu mevkie getirilen mümtaz kişiler olmuştur.

"Aşçı Dede", "Ser-tabbah" adıyla da anılan bu yetkili şahsiyet, aday için müsbet veya menfi mânâda kanaat sahibi olmuş ve bir karar vermiştir. Kanaat müsbet ise, ilk 18 günlük hizmet süresinin sonunda adayın taşra kıyafetinden soyunarak, "Hizmet libası"nı giymesine izin verilirdi. Böylece "Nev-nîyâz" denilen aday, *Kazancı Dede*'nin terbiyesi, *Semazen-başı Dede*'nin nezareti altında, *Matbah-ı Şerif*'deki, yemek yenen "Somatlık"da bulunan özel yerde sema talimlerine başlardı.

1001 günü böylece idrak eden Can, nefsen olgunlaşmış, kendine verilecek üstün bilgi ve fikirleri anlar seviyeye gelmiş kabul edilirdi. Bu binbir günlük sürede de, *Matbah-ı Şerif*'in genellikle ikinci katında bulunan "Canlar Odası"nda kalırdı. Gayet sade ve mütevazı sergili bu odada bütün canlar gibi o da, posteki üzerinde, çektiği hırkasının altında yatır, her an için kendisine verilecek yeni bir matbah hizmetine hazır ve muntazır durumda bulunurdu.

İşte bu denetim devresini başarı ile geçiren can'a, bir terfi alâmeti olarak, "Hücre" gösterilir, oraya yerleşmesine izin verilirdi.

Bütün bu kararlarda son söz "Âteş-bâz Velî Makamı"nınadır. Bu salâhiyetten dolayıdır ki, *Matbah-ı Şerif*'in kapısı üzerinde, duvarında veya *Ocak-başı*'nda görülen, tarikat mensubu hattatlarca tercih edilen hat çeşidi Ta'lik'le yazılmış son derece ince anlamlı, uyarıcı, uyandırıcı levhalar dikkati çeker.

Sonuç olarak belirtelim ki, Âteş-bâz Velî, Mevlâna'nın çevresinde yer alan ünlü simalardandır. Bu büyük mütefekkir ve mutasavvıfın düşüncelerinden istifade etmek isteyenlere ilk ve ön bilgi ve görgü kurallarını öğretirdi. Hayatı ona hizmet etmekle geçmiştir. 684/1285 yılında vefat ettiği zaman kabri üzerine inşa edilen türbesi, onun bu yüce hizmetlerine duyulan minnet ve şükranın mimarileşen ifadesidir.

Onun Hakk'a yürüyüşünden sonra aynı makama tayin edilen şahsiyetler, Melevîliğe girmek isteyenlere, ilk denetimde bulunan, nefsi terbiye ve mânen yücelme yollarını gösteren muvazzaf kişilerdir.

İşte ifâ ve icrâ ettiği bu çok önemli görevlerden dolayı, Âteş-bâz Velî Makamı, seçkin bir mevki olarak daima saygı görmüş ve bu makamın bulunduğu mimarî mekân, bütün Mevlevî Dergâhları'nda başta gelen mimarî bölümlerden sayılmıştır. *Matbah-ı Şerif*'e dahil bu mekân, gerek postu ve gerekse zâhirde sade ve mütevazı ama mânâda gayet önemli semboller olan eşyalarıyla, dergâh mimarimizin önemli bölümlerindendir. Mevlevîliğin dünyanın çeşitli yerlerdeki şubelerinin hepsinde bir "Âteş-bâz Velî Makamı" vardır. Saygı ile muhafaza edilegelmişlerdir.

Kaynaklar

GÖLPINARLI, Abdülbaki: Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik; İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1953

HUART, M. Clément: Mevlevîler Beldesi Konya; Çev.: Nezih Uzel, İstanbul, 1978

KONYALI, İbrahim Hakkı: Konya Tarih, Konya, 1964

ÖNKAL, Hakkı: "Konya'da Âteş-bâz-ı Velî Türbesi"; A.Ü. İslâmî İlimler Fakültesi, İslami İlimler Dergisi; Aralık, 1975, (I/223-28)

ÖZÖNDER, Hasan: "Âteş-bâz Velî ve Mevlevî Dergâhlarında Âteş-bâz Velî Makamı'nın Önemi", S.Ü., 3. Milli Mevlâna Kongresi (12-14 Aralık-1988), (Tebliğler), Ayrı Basım, (97.11.s).

ÖZÖNDER, Hasan: "Âteş-bâz-ı Velî", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, (IV/57-58).

ÖZÖNDER, Hasan: Konya Velileri; Kuzucular Ofser, Konya, 1990.

SAKIB DEDE: Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân, Mısır, 1283.

SARRE, Friedrich. "Anadolu'da Seyahat", Çev.: Aziz Sayhan, Anıt Dergisi, Konya, 1949 (XI/21).

TANRIKORUR, Bârihuda: "Bir Eğitimin Mimarisi: Mevlevî Matbah-ı Şerifi", S.Ü.İ. Milletlerarası Mevlâna Kongresi Tebliğleri (3-5 Mayıs 1987)" Konya, 1988 (271-299).

TUMARI SİLSİLE-İ BENİ ÂDEM: Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, No: 1075 (y. 45a).